Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1481-1498

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22794

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 04.03.2019

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (25.03.2019)-Referee 2 (18.03.2019)-Referee 3 (18.03.2019)-Referee 4 (15.03.2019)

This article was checked by iThenticate.

OSMANLININ SON SULTANI VI. MEHMET VAHİDEDDİN İSTANBUL'DAN AYRILIŞINA TEPKİLER

Hacer GÖL*

ÖZ

Sultan Vahideddin 3 Temmuz 1918'de Osmanlı tahtına geçmiş ve 17 Kasım 1922 tarihinde de can güvenliğinin olmadığını söyleyerek İngilizlere sığınmıştır. Bu tarihten sonra hem padişah hem de tarihinde kötü bir noktaya gelmiş olan Osmanlı Devleti için yeni bir dönem başlamış oldu. Sultan Vahideddin, dört kûsur yıllık saltanatı boyunca Osmanlı Devleti'nin en zor günlerine şahitlik etmiştir. Vahideddin'in ülkeyi terk edişi tarih içerisinde birçok tartışmaya sebep olmuştur. Kendi iradesiyle kaçtığı, kaçırıldığı yahut İngilizlerin oyununa geldiği iddia edilmiştir. Kimileri ona vatanperver, kimileri ise hainlikle suçlamıştır. Saltanatı, saltanattan ayrılışı, Anadolu'da meydana gelen direniş hareketine karşı tutumu nedeniyle birçok eleştiriye uğramıştır. Birçok araştırmacıya göre Osmanlı Devleti'nin son sultanı olan Sultan Vahideddin'in tahtını bırakıp yurt dışına çıkışıyla altı yüzyıllık bir devletin tarihi de sona ermiştir. Her ne kadar kendisi saltanatından ve hilafetten vazgeçmediğini söylese de hem saltanatı hem hilafeti tartışılmıştır. Dünya Müslümanları da bu tartışmalara girmiştir. Milli Mücadele sonrasında kazanılan büyük zaferin coşkusu dönemin basınına da yansımıştır. Bu coşkudan son sultan da nasibini almış ve ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Özellikle yabancı haber ajanslarından alınan bilgiler doğrultusunda son sultan hakkında birçok haber yazılmıştır. Zaman zaman eski Osmanlı sultanları ile de kıyaslanan Sultan Vahideddin'in ülkesini bırakarak yurt dışına çıkışı Osmanlı ve Müslüman toplumunda derin üzüntüye yol açmıştır. Bu çalışmanın konusu Sultan Vahideddin'in yurt dışına çıkışı ve sonrasında kamuoyunda meydana gelen tepkilerin incelenmesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vahideddin, Hilafet, Saltanat, Sultan, Padişah

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: hacergol@gmail.com

FROM ISTANBUL TO SAN REMO THE LAST OTTOMAN SULTAN VAHİDEDDİN

ABSTRACT

Sultan Vahideddin ascended the Ottoman throne on July 3, 1918, and on 17 November 1922 he took refuge in the British by saying that he had no safety at all. After this date, a new era has started for both the sultan and the Ottoman Empire, which has reached a bad point in history. Sultan Vahideddin witnessed the most difficult days of the Ottoman Empire during his four-year reign. Vahidettin's leaving the country has caused many debates in the history. It was claimed that he had escaped, abducted, or had come to the play of the English. Some accused him patriotic, others blamed him for treachery. His reign has suffered many criticisms for his departure from the sultanate and his attitude towards the resistance movement in Anatolia. According to many researchers, the last sultan of the Ottoman Empire, Sultan Vahideddin's departure to go abroad and the history of a six-century state has come to an end. Although he said that he did not give up the reign and the caliphate, both his sultanate and his caliphate were discussed. The Muslims of the world also entered into these discussions. The enthusiasm of the great victory gained after the National Struggle was reflected in the press of the period. From this enthusiasm the last sultan also had his share and was heavily criticized. Especially in accordance with the information received from foreign news agencies, many news were written about the last sultan. Sultan Vahideddin, who was occasionally compared with the former Ottoman sultans, left his country and went abroad, causing deep sorrow in the Ottoman and Muslim societies. The subject of this study will be the examination of the reactions of the public after Sultan Vahideddin's arrival abroad.

STRUCTURED ABSTRACT

On 3 July 1918, Sultan Vahideddin inherited the Ottoman throne. The country was invaded by the Mondros Armistice on 30 October 1918. The Sultan stayed with the British in foreign policy because he thought that he and his friends had always had friendship with the Ottomans. He followed a peaceful policy. In domestic politics, he implemented a policy against the Unionists whom he considered to be responsible for the events. He looked at the movement against the occupations in Anatolia as a Unionist movement. At the state level, he wanted to secure himself by giving his office of chances to the relatives in general like Tevfik Pasha and Damat Ferit Pasha. With the support of the Freedom and Entente Party, he developed a policy against the Anatolian Movement. His role in the steppes rebellions, the death fatals against the national insurgents, Kuvayı Nationalist against the establishment of an army such as the military forces and so many tried to destroy the movement of Anatolia. By the end of 1922, the Anatolian movement had succeeded. As the occupying forces slowly began to evacuate the country, some non-Muslim elements helped them and their lives were endangered in some Turks. Grand viziers of the period of Sultan Vahideddin, members of the Cabinet and many Hürriyet and the Entente were among them. 1 Turkey Grand

National Assembly in November 1922. Dr. The ruling was abolished by Rıza Nur. On November 6, when Ali Kemal was detained in Istanbul Beyoglu and lynched several days later, the events became even more frightening. Sultan Vahideddin'de face this situation on November 17, 1922, the British took refuge on the grounds that his life was in danger. These events both in Turkey has caused great sadness in the Islamic community. The people of Anatolia, in the face of all kinds of helplessness and despair, had won a victory by all kinds of difficulties. At the same time, a person who represented the Ottomans and millions of Muslims was taking refuge in a foreign country as the caliph of Islam. Moreover, there was no peace agreement with this country. This event in the Islamic world and of course the sultan's own country has produced great reactions.

The departure of Sultan Vahideddin was met with negative reaction. When we look at the press life of this period, Ref bui Cevad, Pehlivan Kadri, Rıza Tevfik, Refik Halit, who opposed the Anatolian movement in the end of 1922, fell into their own lives at the same time. Therefore, they withdrew from broadcasting life. On this date, the publication of this struggle by the National Struggle newspapers continued to be broadcast and the struggle of the victory of the period and the pride of the victory was written. Therefore, the last sultan also suffered negative reactions. In addition, it is seen that most of the news reports of foreign news agencies are conveyed to the periodicals.

The situation of the Ottoman Empire, which Sultan Vahideddin took over the throne, was undoubtedly bad. he was not responsible for the events until then. However, his attitude towards the freedom struggle of the people and his search for emancipation in a pro-British politics have created discontent among the people. After all, the last Ottoman sultan left the country by getting on a British ship and opened a deep wound. Both and formed a common reaction in the Islamic world in Turkey. In addition to this, the issue of caliphate has also caused controversy. With Vahideddin going abroad, who went along with it, how it happened, the question of the sacred relics has always been the subject of controversy. In addition, a person who represents the Ottoman dynasty is not seen in the Ottoman history. therefore his ancestors, Kanuni Sultan Süleyman, II. Sultans such as Abdülhamit are shown as examples.

When Sultan Vahideddin left Istanbul, he declared to the English representatives that he did not give up the sultanate and the caliph. In the face of this situation, the issue of the Caliphate came up, especially the ideas of the Indian Muslims. Turkey Grand National Assembly reduced by another Vahideddin the caliphate has been declared caliph Abdulmecit Lord on November 18, 1922. This was well received in the Islamic world.

Wahideddin's most Muslim population, the British to seek refuge and leave the Istanbul question was asked about the British. In particular, the question of what the Caliphate is going to be British officials to discuss political issues in the Islamic world will discuss this issue is seen. However, the sadness of this event has been so great that perhaps this is the discussion of this issue. it is known that even though there was a war against the Greeks on the front, the main battle was against the British who held them as tongs. When this situation is

considered, the reactions to the separation of Vahideddin from the caliphate over Istanbul become even more meaningful. The subject of this study is examining Vahideddin's going abroad and the reactions of public after this event. In this study it will be made use of the archive documents of the term, the newspapers, memories and parliament's reports.

Keywords: Vahideddin, caliph, sultan, Malay, caliphate, sacred relics

GİRİŞ

Osmanlı'nın son sultanı Vahideddin, 3 Temmuz 1918 tarihinde Osmanlı tahtını devralmıştı. Kısa süre sonra 30 Ekim 1918'de yapılan Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı Devleti yabancı güçler tarafından işgal edilmeye başlandı. 5 Kasım 1918 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti kendini feshetti. Ardından İttihat ve Terakki'nin tarihe damgasını vurmuş olan Enver, Cemal ve Talat Paşalar ülkeyi terk etti. Anadolu'da işgalci güçlere karşı Mustafa Kemal önderliğinde bir kurtuluş hareketi nüvelendi. Sultan Vahideddin bu hareketi desteklemek yerine çareyi özellikle İngilizleri kızdırmamakta aradı. Onun halkın mücadelesi boyunca bu harekete karşı tavrı, olumsuz tepkilere yol açtı. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması ile birlikte 1922 sonlarına gelindiğinde Tefik Paşa, Damat Ferit Paşa gibi bu dönemde önemli rol oynamış olan Sadrazamlar, şeyhülislam, Sultan Vahideddin döneminin birçok kabine üyesi, işgalci olarak ülkede bulunan yabancı güçler, onlara yardım eden Osmanlı'nın azınlıklarından bir kısmı ve önemli sayıda Hürriyet ve İtilafçı ve daha pek çok kişi ülkeyi terk etti. Nihayetinde Sultan Vahideddin de 17 Kasım 1922 tarihinde hayat ve hürriyetini tehlikede görerek İngilizlere sığındı (HARİNGTON, 2014, s. 32).

SULTAN VAHİDEDDİN'İN ÜLKEDEN AYRILIŞINI HAZIRLAYAN SEBEPLER

Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı'nın sonuçları çok ağır oldu. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra ülkenin her yanı işgallere uğradı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi halk içinde derin bir üzüntüye yol açtı. Bunu takip eden günlerde 16 Mart 1920'de İngilizlerin baskısına dayanamayan Sultan Vahideddin, Osmanlı Parlamentosu'nu kapatmak zorunda kaldı. Birçok İttihatçı, Ermeni meselesinin sorumlusu olarak gösterilerek Bekirağa Bölüğü'ne, oradan Malta'ya sürgün edildi. Bir kısım İttihatçılar ise idam edildi. Sultan Vahideddin verdiği bir röportajda kendi himayesindeki halkların barış içerisinde yaşamasını sağlamak istediğini, Ermeni meselesinden dolayı üzüldüğünü, Türklerin çoğunun bu meselede masum olduğunu ve en kısa zamanda suçluların cezalandırılacağını dile getirmişti. Bu söylemi ve uygulamaları nedeniyle de "Ermenilerin Padişahı" olarak adlandırıldı (MANDELLİ, 2016, s. 46). Buna sebep olan en önemli olay ise Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey hakkında alınan idam kararı oldu. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Kemal Bey'in idamı için fetva değil hüküm verebileceğini söylemesine rağmen Sultan bu konuda fetva verilmesinde ısrarcı davrandı (TÜRKGELDİ, 2010, s. 204-206). Kemal Bey'in idamı halk arasında büyük bir tepkiye yol açtı. (Alemdar, 1919; Sabah, 1919; Tasvir-i Efkar, 1919; İkdâm, 1918; İkdâm, 1919; BİLGİ, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Yargılanması, 1999) Buna 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması da eklendiğinde olaylar daha da içinden çıkılmaz bir hâl aldı. Anadolu'da milli direnişin ortaya çıkması ile birlikte saraya karşı bir tavır da ortaya kondu. Bütün bu olaylar saltanat ve hilafet konularının da zaman zaman gündeme gelmesine neden oldu.

The New York Times Gazetesi 1920 Nisan'ında "Disowning The Caliph" başlığı altında halifenin düşürüleceğine dair bir haber yayımladı (Disowning The Caliph, 1920). Ankara'da milliyetçi liderler tarafından bir toplantı yapılacağı haberiyle Osmanlı Devletinde ki olaylar gazete gündemine yansıtılmaktaydı. Habere göre bu toplantıda halifeyi indirmek için de girişimde bulunulacaktı. Toplantıya Azerbaycan, Afganistan, Gürcistan'dan delegelerin de katılacağı bildirilmişti. İngilizler, Gürcistan ve Azerbaycan devletlerini Bolşevizm ve Britanya'nın yeni nüfuz alanları arasında sadık

tampon bir bölge olarak görüyorlardı. Ancak buna rağmen Pantürkizm ve Bolşevizm'in işbirliği içinde olduğu ve bunların kontrol altında tutulamayacağı da haber içinde verildi. İngiliz ve Fransız devlet adamları padişahı İstanbul'da tutma kararı almıştı. Eğer padişah cezaya uğratılırsa bundan sonra hiçbir Türk toprağını hiçbir Hristiyan komşusuna bırakma yetkisine sahip olmayacaktı. Milliyetçiler zaten padişahın emir almayı reddediyordu. Uzlaşma sağlamak amaçlı Erzurum'a seyahat eden bir İngiliz subayı, milliyetçi bir paşa ile konuşmuş ve milliyetçi paşa tarafından barış için ön koşul olarak müttefiklerin İzmir ve İstanbul'u boşaltması öne sürülmüştü. Görüldüğü üzere daha 1920 Nisan'ında Halifenin düşürülmesi ihtimalleri Amerikan gazetesinin sayfasını süslemişti. Yine İngiliz yıllık raporları da bunu doğrular nitelikte bilgi vermektedir. Buna göre Ankara Hükümeti, 1920'de hilafet makamının da sahibi olan padişahın yabancılar elinde tutsak olduğu için görevlerini yerine getiremediğini düşünmüş, bu nedenle pek de sevilmeyen padişahın yerine uygun bir zamanda kendilerine daha yakın gördükleri şehzadelerden birinin getirilmesini geleceğe yönelik planları arasına yerleştirmişti. Diğer taraftan halifelüğün padişahın alınıp Şeyh Senûsî gibi Anadolu'da gezinen onurlu bir din adamına verilmesi ve etrafında tüm İslam âleminin temsilcilerinden kurulan bir heyetin oluşturulması fikri de vardı. Bunun sonuçları kestirilemediğinden Ankara ileri gelenleri bu fikre pek de sıcak bakmıyorlardı; çünkü bu aynı zamanda Anadolu'nun itaatkâr köylüsünü incitebilir, güçlü ve derin bir biçimde yaşattığı birkaç hissiyattan birine saldırmak anlamına da gelebilirdi (SATAN, İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920, 2010, s. 64). Bu haberle çelişkilidir ki The New York Times gazetesi işgaller karşısında Anadolu'da filizlenen bir Milli Mücadele hareketinin büyük ivme kazandığı bir dönemde yani 1921 senesinde Osmanlı padişahının, Ankara hükümeti tarafından Anadolu'ya, bu hareketin başına davet edildiğini bildiriyordu (Sultan in Dilemma, 1921). Ancak sultan bunu kabul etmemişti.

Anadolu hareketinin başarıya ulaşmasıyla İstanbul'da birçok kişi artık ulusçulardan yana bir tavır sergilemeye başlamıştı. Durum böyle olduğu hâlde Damat Ferit Paşa ve Sultan Vahideddin bu durumdan kaygılıydı (SONYEL, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal Vahdetin ve Kurtuluş Savaşı, 2015, s. 63). Sultan Vahideddin, Mustafa Kemal önderliğinde meydana gelen bu hareketi kendi saltanatına ve ailesine yönelik bir girişim olarak algılıyordu. Bu nedenle de ona karşı tavır almıştı (KADRI, 2008, s. 248). Anadolu'daki milli kurtuluş çabaları karşısında bu dönemde Anzavur Ayaklanması, Bozkır İsyanları, Kuva-yı İnzibatiye'nin kurulmasındaki rolü dikkate alındığında bunlar milli direniş aleyhine alınan tavrın göstergesiydi. Bunu Mustafa Sabri Efendi tarafından kaleme alınan, Durizade Abdullah tarafından verilen ve kendisinin de imzaladığı Kuva-yı Milliyecilere yönelik idam fetvaları takip etti. Bütün bu hareketler zaman içerisinde İstanbul ve Ankara hükümetlerinin birbirinden daha da uzaklaşmasına neden oldu.

Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan babasının bu dönemdeki siyasetini açıklarken, İttihatçıların Balkan Harbi'ne, ardından I. Dünya Savaşı'na girerek Alman dostluğuna kapılmış ve ülkeyi maceradan maceraya sürüklemiş olduklarını bu nedenle de babasının Alman dostluğundan ziyade Sultan Abdülhamit'in "İngiliz Dostluğu, Fransız yakınlığı" politikasını benimsediğini dile getirmişti. Ne yazık ki bunun için iş işten geçmişti, Sultan iç politikada en çok harp sonrası huzuru düşünmüştü (BARDAKÇI, 1999, s. 16). Ancak başkenti işgal kuvvetleri ile doluyken, üstelik limanda düşmanların harp gemileri cirit atarken bu mümkün değildi. Böyle bir durumda şüphesiz ki bir hükümdardan çok da kudret ve nüfuz sahibi olması beklenemezdi. Bir başkentte bu kadar çok otoritenin olması barıştan çok derin bir kargaşaya işaret etti (RYAN, 2014, s. 105-106).

1 Kasım 1922'de bütün bu olaylara Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Dr. Rıza Nur tarafından verilen bir önerge ile hilafet ve saltanat konuları gündeme gelmiş ve Saltanatın kaldırılması kabul edilmişti (TBMM ZC 1 Kasım 1338 /1922 Cilt: 24 Devre 1 İçtimai Sene 3 s. 304-315, s. 304-315). Karar Refet Paşa tarafından Yıldız Sarayı'na gidilerek Sultan Vahideddin'e bildirilmişti. Bunun üzerine Vahideddin "saltanatsız bir hilafeti hanedanımızın en aciz bir ferdinin bile kabul etmeyeceğine emin olabilirsiniz Paşa!" diyerek cevap vermişti. Her ne kadar saltanat kaldırılmış ve hilafet yeni karar ve şartlara bağlanmışsa da ne TBMM ne de Refet Paşa vasıtasıyla padişahın hal'ine dair kendisine hiçbir

tebliğde bulunulmamış hatta halifeye ait olan makam tahsisatının da verilmesine engel olunmamıştı (GÖZTEPE, Osmanlılarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde, 1978, s. 14). Buna rağmen son sultan saltanatının elden gittiği ve hayatının tehlikede olduğunu düşünerek bir süreliğine memleketten uzaklaşmaya karar vermişti (GÖZTEPE, Osmanlılarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde, 1978, s. 14).

Sultan Vahideddin saltanatı boyunca Tevfik Paşa, Damat Ferit paşa gibi güvendiği akrabalarına sadaret makamını vermişti. İttihatçıları yok etmeye yönelik bir politika izlemişti (BİRGİN, 2009, s. 498). Kurtuluşun tek yolunun İngiliz lütfuna mazhar olmaktan geçtiğine inanıyordu (SATAN, İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920, 2010, s. 149). Ancak uyguladığı politika başarısız olduğu gibi halk tarafından da olumsuz tepki ile karşılanmıştı. Sultan Vahideddin, son ana kadar İngiliz hükümetinden ümidini kesmemişti. İstanbul hükümetinin 4 Kasım 1922’de istifa etmesinden sonra 6 Kasım da İngiliz Yüksek komiseri Rumbold ve yardımcılarının Andrew Ryan ile görüşmüş, Bolşevik olarak tanımladığı Kemalistlerin silahsız bir darbeyle kendi hükümetini ele geçirdikleri söyleyerek İstanbul’da sıkıyönetim ilan edilip edilmeyeceğini sormuştu. İngilizler ise bunun mümkün olmadığını söylemişlerdi. Bunun üzerine Sultan ülkeden ayrılmasına yardım edip etmeyeceklerini sormuş ve buna olumlu yanıt almıştı (SONYEL, Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, C.III, 2008, s. 1762). Eski Dâhiliye Nazırı ve Peyyam-ı Sabah gazetesi yazarı Hürriyet ve İtilafçı Ali Kemal, 6 Kasım tarihinde İngilizlerin korumasındaki İstanbul Beyoğlu’nda güpegündüz tıraş olurken tevkif edildi. Bu haber hem Yıldız Sarayı’nda hem de İngiliz sefarethanesinde bomba etkisi yaptı. 8 Kasım’da da linç edildi (ÇETİNER, 2003, s. 250). Anadolu hareketine karşı olanlar iyice paniğe kapıldı. Aynı akıbete uğramak korkusuyla birçok kişi İngiliz konsoloslughuna sığındı. Bunlar geçici bir süre Taşkışla’da tutuldu. Daha sonra da çeşitli ülkelere gönderildi (Vahideddin, 1999, s. 82-105).

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşıldığı üzere Sultan Vahideddin ve çevresindeki kişiler için artık korku dolu günler başlamıştı. The New York Times Gazetesi “Death For Signers Of Sevres Treaty” adlı makale ile Ankara Hükümeti’nin Sevr’i imzalayan kişileri ölüm cezasına çarptırdığı haberini veriyordu. Sevr Antlaşması’nın imzalanmasını onaylayan Damat Ferit Paşa kabinesi üyeleri de idama mahkûm edilenler arasındaydı (Death For Signers Of Sevres Treaty, 1922). İşte bu şartlar altında Sultan Vahideddin’in de kendi hayatını tehlikede gördü.

SULTAN VAHİDEDDİN’İN İSTANBUL’DAN AYRILIŞI

Osmanlı’nın son sultanı Vahideddin bütün güçlerinin elinden gittiğini anlayınca ülkeden ayrılma kararını almıştı. Özellikle Ali Kemal Hadisesi ve bu olaya kolordu kumandanı Nureddin Paşa’nın müdahale etmemesi tedirginliğini artırmıştı. Saltanat ve hilafete bağlılığı ile bilinen Refet Paşa’nın şimdi bunun tam aksine davranışları karşısında huzuru iyice kaçmıştı (ÇETİNER, 2003, s. 259). Bunu bir gün dördüncü kadınefendisi Nevzad Hanım’a “millet çok galeyana geldi, bir müddet tahtımı bırakıp dışarı gitmek lazım geliyor” diyerek ifade etmişti (Vahideddin, 1999, s. 37). Türkiye’deki işgal kuvvetleri komutanı General Harrington’a bir mektup yazarak Mabeyn-i Hümayun Hademe ve Mızıka Kumandanı Kaymakam Zeki Bey vasıtasıyla hayatının tehlikede olduğunu ve İngilizlere sığınma talebini bildirmişti. (HARRINGTON, 2014, s. 32) Her ne kadar sığınma isteğinde bulunuyorsa da ne saltanattan ne de hilafetten vazgeçmediğini de vurgulamıştı. (ÇETİNER, 2003, s. 260). En çok Müslüman tebaaya sahip olduğu gerekçesi ile İngilizlere sığınmak istemişti (GÖZTEPE, Osmanlılarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde, 1978, s. 16). İngiliz yetkililer, TBMM’nin saltanatı kaldırması ve hükümetini devirmesinin oldukça gücendirici bir durum olduğu, yargılanma ihtimalinin bulunduğu, hizmetindeki kişilere bile güvenemediği gerekçeleri ile Sultan Vahideddin’in sığınma talebini makul buldular. Buna müttefik güçlerin İstanbul’daki konumlarının zayıflaması ve şehirdeki sıkıyönetim uygulamasını kaldırması da eklenince Osmanlı sultanının durumu daha da zorlaşmış ve ayrılmak için gerekli ortam oluşmuştu (SATAN, İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1922, 2011, s. 89).

Bunun üzerine bir plan yapıldı. Buna göre Sultan, oğlu ve kendisine sadık birkaç hizmetkârı 17 Kasım Cuma sabahı saat 6 civarında saraydan kaçırılacaktı. Sarayı koruyan muhafız birliğinin Yıldız Sarayı'nın arka tarafında talim yapmasından faydalanılarak, kapı önünde bekleyen iki otomobilden birine sultan ve oğlu diğerine eşyalar ve hizmetkârlar bindirilerek plan gerçekleştirilecekti. Nitekim bir iki aksaklığa rağmen plan uygulandı. Osmanlı'nın son sultanı İngilizler tarafından saraydan alınarak bir İngiliz zırhlısı ile Malta'ya götürülmek üzere yola çıktı.

İngilizler, Hindistan Müslümanları tarafından, İngiltere İmparatorluğu'na hediye edilen “Malaya” zırhlısını Sultan Vahideddin'e ülkeden ayrılışında kullanmak üzere tahsis ederek bir jest yapmışlardı (ÇETİNER, 2003, s. 261). General Harington, Sultan Vahideddin'i zırhlıya bindirirken kendisine tütün tabakasını hediye etmesini beklemiş, ancak Son sultan bunun yerine gizli bir sır gibi fısıltı ile kadınefendilerine göz kulak olunmasını ve en yakın zamanda onların yanında gönderilmesini rica etmişti (BARDAKÇI, 1999, s. 254; HARİNGTON, 2014, s. 33).

Sultan Vahideddin beraberinde şu kişiler vardı: Serkarini Ömer Yaver Paşa, Hademe Kumandanı Kaymakam Zeki Bey, Esbabçıbaşı Küçük İbrahim Bey, Berber Başı Mahmut Bey, Seccadeci Başı İbrahim Bey, Müsahibisani Mazhar Ağa, Müsahibi Salis Hayrettin Ağa, Sertabib Reşat Paşa ve Oğlu Ertuğrul Efendi.

17 Kasım 1922 günü 600 yıllık bir geleneğin alışkanlığı ile Osmanlı'nın son sultanını görmek için Cuma namazına giden halk hayal kırıklığına uğradı. “Ölüm haberinden acı korkunç bir şayia ruhları kirletti, Padişah yabancı illere kaçtı” (GÖZTEPE, Osmanlı'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde, 1978, s. 16). Sultan Vahideddin ülkeden ayrılırken ne hanedanlık ne de hilafet makamından vazgeçmemişti. Mustafa Kemal Nutuk'ta bu olayla ilgili olarak Vahideddin'in bütün İslamların halifesi sıfatına sahip bulunduğunu söylemenin yanlış olacağını, bunu söyleyebilmenin bütün Müslüman toplumlarının tutsak olmaları koşuluna bağlı olduğunu, hâlbuki dünyada gerçeğin böyle olmadığını ve Türklerin tarih boyunca özgürlüğe ve bağımsızlığa timsal olmuş bir ülke olduğunu söylemiştir. Bu nedenle İngilizlerin elinde olan bir kişinin halifelik ünvanını kabul etmez. Yaşamlarını biraz daha sürdürebilmek için bu tarz bir oyuna girmelerini de doğru bulmaz (ATATÜRK, 2010, s. 922).

Hürriyet ve İtilaf fırkası lider kadrosunda yer alan, Milli Mücadele günlerinde Sultan Vahideddin ve saray yanlısı bir politika izleyen önemli bir gazeteci olan ve yüzellilikler listesinde de adı bulunan Ref'i Cevad, Vahideddin'in yurt dışına bu şekilde çıkışı ile ilgili olarak Sultan Vahideddin'in ecdadından hiç kimsenin yapmaya tenezzül etmediği bir işi yaparak kaçarak İstanbul'dan ayrıldığını, maiyetiyle birlikte bir İngiliz gemisine binerek iltica ettiğini, onun gidişyle İngilizlerin bunu fırsat bildiklerini söyler. Böylece “Darülhilafet Halifersiz kalmış ve Türkiye'nin İslam Hindistan'ı ile rabitası incelmıştır”. Yine “peki yurt dışına çıkmaya ne olurdu?” sorusuna da şöyle cevap verir: “belki I. Şarl, XVI. Lui gibi tevkif edilir üzerinden hükümdarlık sıfatları kaldırılır, muhakemesi icra edilir ve ihtimal ki idam edilirdi” demiştir (ULUNAY, 2004, s. 22). Görüldüğü üzere kendisi ile birlikte Anadolu hareketi karşısında yer alan bir kişi bile Son Sultan'ın bu şekilde yurt dışına gitmesini hoş karşılamamıştır.

Hürriyet ve İtilaf Fırkasının önemli bir lideri olan, Sevr Antlaşmasını imzalayan kişiler arasında yer alan ve Vahideddin dönemi hükümetlerinde maarif nazırlığı yapmış ünlü filozof Rıza Tevfik ise Milli zaferler sonrasında İngilizler arasında bir telaş başladığını anılarında dile getirir. Bir süre sonra da bunlar Mustafa Kemal'in gelip Padişahı tahttan indireceğini, Fransızların XVI. Lui'ye yaptıklarını Türklerin de Vahideddin'e yapacaklarını, yoksa başka türlü bu inkılabın tamam olmayacağı söylentilerini yayarlar. Rıza Tevfik İngilizlerin Padişahı İstanbul'dan kaçırmak istedikleri iddiasını öne sürmüştür. Ona göre meşrutiyetin ilanı sırasında İngilizler umduklarını bulamamışlardı. Meşrutiyet ile hilafet birbirine ters kavramlardı. Oysaki Abdülhamit hilafeti sihirli bir asa gibi kullanmış ve İngilizlere hayli zarar vererek İngiliz politikasına engel olmuştu. Halifeyi hep ellerinde bulundurmak isteyen İngilizler böylece halifenin dünyadaki yetkilerini geçersiz kılmak ve onu gözden düşürmek istemişlerdi. Yeryüzünde onun hiç itibarı kalmayacaktı. Vahideddin kadar Osmanlı Devleti'nde sefaletе düşmüş,

hakarete uğramış hiçbir padişah yoktu ki hâlâ kendi mevkiini muhafazaya çalışsın. Her ne kadar durumun şekil almasında bir suç yoksa da “memleketin idaresinde zerre kadar dahli ve tesiri kalmamıştı. Unutmamak lazımdır ki kendisi bir kukla mevkiinde idi ve memleketin bütün idaresini galip devletler ve bilhassa İngiltere almışlardı.” demiştir (BÖLÜKBAŞI, 1991, s. 189-191).

SULTAN VAHİDEDDİN’İN İSTANBUL’DAN AYRILIŞINA TEPKİLER

Son Osmanlı Sultanının özellikle halkın verdiği mücadeleye rağmen kimseye haber vermeden ülkeden ayrılıştı. Üstelik henüz aramızda herhangi bir barış antlaşması olmayan İngilizlere sığınmıştı. Bu olay halk arasında ve dönemin basınında tepki ile karşılanmıştı. Konu 18 Kasım 1922 tarihinde TBMM gündemine Refet Paşa tarafından çekilen iki telgraf ile taşındı. Bunlardan birincisi Halife Vahideddin Efendi’nin saraydan kaybolduğuna dair telgraftı. Diğeri ise General Harington tarafından Halife Vahideddin Efendi’nin İngiliz himayesinde İstanbul’dan başka bir yere naklini talep ettiğine dair telgraftı. Halife Vahideddin’in ayrılışı mecliste şiddetli tepkilerle karşılandı. Şeriye Vekili Konyalı Vehbi Efendi hilafet ünvanı taşıyan bir kişinin ecnebi himayesi altına geçmesini ve bize düşman olan bir millete sığınmasını İslamiyet namına “zül ve ar” olarak nitelendirmişti. Gaziantep vekili Yasin Bey ise bunun bir “iharet” olduğunu söylemişti. Aynı tarihte Şeriye vekili Vehbi Efendinin fetvası ile Şer’an Vahideddin Efendinin hilafeti boşa düşürülmüş ve aynı gün Abdülmecid Efendi de Halife olarak seçilmişti (TBMMZC, 18.11.1338/1922 Devre 1 Cilt 24 İçtimai Sene 3). Durum yabancı elçiliklere bildirilmişti (BOA, HR.İM 62/25 20.11.1922). Ayrıca yayınlanan bir beyanname ile Vahideddin’in Bir İngiliz gemisi ile İstanbul’u terk ettiği, İngiltere’nin himayesine girdiği ve Türkiye’de ki İngiliz başkumandanı Charles Harington’un zatı şahaneyi alet ederek bu işin gerçekleştiği de açıklanmıştı. Bu beyannameye yanında olan kişilerin kimler olduğuna da yer verilmişti (BCA 30-10-0-0/202-379-10, 1922). Vahideddin’in halifeliğinin düşürülmesindeki amaç artık yurtdışında olduğu için dış güçler tarafından bu makamın kullanılmasını engellemektir.

Vahideddin’in ülkeden bu şekilde ayrılışı dönemin basının da büyük yankı uyandırdı. Olayı hemen ertesi gün pek çok gazete baş sayfalarında verdi. Hakimiyet-i Milliye “Hilafet makamından, İngiliz kucağına” adlı yazısı ile hürriyet ve hayatını tehlikede gördüğü için tam İstanbul’un düşmandan temizlendiği bir anda Hilafet makamını temsil eden bir kişinin İslamların halifesi sıfatı ile İngilizlere sığınmasını “melanetperverlik” olarak adlandırdı. Birkaç günden beri Saray ile İngiliz memurlarının temasta olduklarını özellikle son günlerde sarayın etrafına İngiliz askerlerinin yerleştirilmesinin zaten şüpheli bir durum olduğu da haberde yer alıyordu. Vahideddin’in gizlice ve sessizce bir İngiliz gemisine götürüldüğü de dile getirilerken yanında kimler olduğu haber içerisinde verilmişti (Hilafet Makamından, İngiliz Kucağına, 1922).

Yine aynı gazete bir sonraki gün “Vahideddin’in Firarı ve İstanbul’daki Teessüratı” başlıklı yazısında bu olayın yabancılar tarafından bile hoş karşılanmadığı dile getiriliyordu (Vahideddin’in Firarı ve İstanbul’da ki Teessüratı, 1922). Haberde bu olayın İstanbul ahalisini üzdüğünü, Afrika Müslümanları tarafından bile Hristiyan bir ülkeye ya da müstemlekesine yerleşeceği için artık Vahideddin’in halife telakki edilemeyeceği yazılmıştı. Aynı haber bütün gazetelerin bu olaydan bahsettiğini de söylüyordu. Renin, İleri, Vakit, Tasviri Efkâr ve İdam gazetelerinin olaya bakışı da haber içinde vardı. Buna göre Renin Gazetesi’nin olay hakkında Vahideddin’in İngiliz tebligatından anlaşılacağı üzere hilafetten kaçmış olduğu, böylece üç senelik devrin kapandığı, yabancı bir bayrak altında himaye gören bir kişinin aklın, şer’an ve kanunen her türlü sıfatından vazgeçmiş olduğunu yazdığı ve Vahideddin’in hesap günü yaklaştığı için ülkeyi terk ettiğini dile getirdiği yazmıştı. Osmanlı Devleti tarihinde pek çok olayla karşılaşmıştı. Otuz altı padişah gelip geçmişti. Ama böyle bir olaya şimdiye kadar tesadüf edilmemişti. Vahideddin’in, Yavuz Sultan Selim hazretlerinin getirdiği Peygamberin emanetlerinin yanında oturmaktansa makamını terk edip gitmesi tepki ile karşılanmıştı. Bu olayında tarihe geçeceği ve Sakarya destanını okuyanların aynı sahifede bu olaya da tesadüf edeceğine de değinilmişti.

Haber İleri Gazetesi'nin olay karşısındaki tutumuna da değiniyordu. VI. Mehmet'in Mustafa Sabriler, Filozof Rızalar, Damatlar gibi yurttan çıkışı "ar" olarak nitelendirilmişti. Bu kişileri kaçırma hususunda ecnebilerin zaten söz vermiş olduklarını ve sözlerini tuttukları belirtilmişti.

Habere göre olay Vakit Gazetesi'nde de tepkiyle karşılanmıştı. Buna göre; son üç dört sene zarfında aramızdan vatana ihanet edecek tıynetle bir avuç adam çıkmış, bunlar şahsi menfaatleri, kin ve ihtirasları uğrunda memleketin yok olmasını istiyorlardı. Bu kişilerin arasında çeşitli mevkilere sahip olanlar da bulunuyordu. Gazete bu kişilere "vatan haini" sıfatını yakıştırmıştı. Dünyada hiçbir millet yoktu ki müdafaa-i mevcudiyeti hak ve imkânını ihlal eden kişilere düşmanlık beslemesini. Vahideddin'i eleştiren gazete onun irsi tesadüfler neticesinde elde ettiği mevkiisini kendiliğinden terk ettiğini söylüyordu. Bu olay mazi için acı bir hatıra olacaktı. Dünyadaki Müslümanların onun bu yaptıklarından haberdar olduklarını ve onu kınadıkları da Vakit Gazetesi'nin tepkisiydi.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi aynı haberde Tevhid-i Efkâr gazetesinin olay karşısındaki tutumunu da dile getirmişti. Halife Vahideddin'in ülkeden çıkışını ve İngilizlere sığınmasını bu gazete "bir zillet" olarak nitelendirmişti. Osmanlı tarihinde padişahlar hesabına her şeyin kaydedildiğini ancak böyle bir durumla ilk kez karşı karşıya kalındığı da gazetenin tepkisi olarak yansımıştı.

Haberde son olarak İkdâm gazetesinin tepkisine yer verilirken Vahideddin'in ülkeyi terk edişinin alelade bir zabıta haberinden başka bir şey olmadığı, kaçmanın bir korkunun, korkunun da bir hıyanetin neticesinde olduğu yazılmıştı.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 22 Kasım 1922 tarihli "Vahdetin'in Firarı ve İstanbul" adlı haberinde "VI. Mehmet firar etti. Yaşasın Türkler ve İslamlar" alt başlığını kullanmıştı (Vahdetin firarı ve İstanbul, 1922). Altı yüz senelik hanedanlığın başından her türlü maceralar geçtiğini, hanedan efradından hiçbirinin yapmadığı ve yapamayacağı bir olayı bir ecnebi gemisine binerek VI. Mehmet'in yaptığı dile getirilmişti. Haberde altı yüz senelik bir hanedanın mahsulü olan, daha iki hafta evveline kadar üç yüz milyon Müslümanın halifesi ve dünyanın en şerefli ve en alicenap milletinin padişahı bulunan bu kişinin böyle hainler gibi savuşup gitmesi büyük bir zilletti. Osmanlı hanedanlığı içinde pek büyük maceralar geçmişti. Pek elim akıbetlere uğramış birçok padişahlar vardı. Bunlardan hiç biri Vahideddin gibi iltica gibi bir "irtikâp" eylememişti. Gazete haberinde buna Sultan II. Abdülhamit'i örnek göstererek 31 Mart vakası üzerine İstanbul'a giren bir ordu karşısında II. Abdülhamit'in her türlü muameleye maruz kalmak ihtimaline rağmen yine de yerinden kımıldamamış, milletin kendi hakkında vereceği hükümden korkmadığına vurgu yapıyordu. Hatta ecnebiler tarafından kendisine gelen iltica etmesi tekliflerini bile hiç tereddüt etmeden reddetmişti. Hanedanın namı ve şanını düşünmüştü. Bu olayın dış dünyada da tesiri büyüktü. Zaten iki senedir Padişahın düşmanlarla beraber hareket etmesi tepkiyle karşılanmıştı. Bütün İslâm âleminin bilhassa son zamanlarda dünyanın dört köşesindeki Müslümanların bütün nazar-ı dikkati hep Anadolu'ya, Anadolu'da cihat eden Türk ordusunda olmuştü. "Hilafetin, saltanatın Türk satvet ve şefkatinin mümessili olarak yalnız Türk ordusu tanınıyordu". Bu gün ise vaziyet hiç değişmemişti. Yunanlılara karşı yapılan son harekâtla kazanılan zafer İslâm'a da şan ve şeref katmış, bunu da kahraman Türk milleti yaparak İslâm'a bağlılığını tekrar ispat etmişti. Bütün âlemi İslâm nazarında bütün şefkati İslamiye tamamıyla şanlı ve gazi bu Türk milletin şahsında tecelli eylemekteydi. Bu nedenle de son sultanın yabancı ellerde olması ve yabancıların yeni fesatlara onu alet etmek istemesi İslâm ümmetinin üzerinde zerre kadar tesir yapmayacaktı. Vahidettin böyle bir ayrılış ile kendi tarihini de kendi eliyle kapamıştı. Haber artık milletin hayatını devam ettirmesinin bir şahsın hareketine bağlı olma devrinin geçtiği de belirtilmişti.

İleri gazetesi "Vahideddin İstanbul'dan Nasıl Firar Etti" başlığı altında Orient News'in verdiği bilgiler ışığında olayı anlatmaktadır. Buna göre Sabık sultanın istifa etmemiş olduğu ve böyle bir niyeti olmadığı açıktan açığa vurgulanmıştır. Hayatını tehlikede hissederek İslamların Halifesi sıfatıyla İngiliz hükümetinin himayesine müracaat etmiştir. Bu müracaat İngiliz makamlarınca haklı bulunmuş ve Yıldız Sarayı'ndan çıkarılmıştı. O gece sultanın rahatsızlandığı ve Cuma selamlığına çıkmayacağı söylenmişti. Cuma sabahı geç vakte kadar sultanın memlekettten ayrıldığı saray halkı tarafından da bilinmemekteydi.

Haremi İstanbul'da kalmış, Cuma sabahı saat sekizde sabık sultan Yıldız Sarayı'nı Malta kapısından terk ederek kendisini bekleyen otomobille uzaklaşmıştı. Gazete haberinde Sabık Sultan'ın yanında gidenlerden de kısaca bahsetmişti (Vahideddin İstanbul'dan Nasıl Firar Etti, 1922).

İleri Gazetesi'nin "Vahideddin'in Firarı" adlı haberinde Abdülmecit'in halifeliliğine değinerek İslam âleminde Vahideddin'in haberinin iğreti ve tahiye (kınama) ile karşılandığından bahsetmiştir. Yeni halife Abdülmecit hazretleri için büyük bir hürmet ve itimat varken Vahideddin'in ismi ise hutbelerde sadece meyanda (arada) geçmiştir (Vahideddin'in Firarı, 1922).

20 Teşrinisani 1922 tarihli Tanin Gazetesi ise "Vahideddin'in Firarı Hakkında" başlığı altında Hanedan üyeleri arasında bu haberin nasıl karşılandığını araştırmıştır. "Hanedan-ı Ali Osman Efkar ve Tahsisatı" alt başlığını kullanarak yapılan haberde "sabık padişahın firarı"nın Türk tarihinde ilk defa vuku bulduğunu, bu hadisesinin hanedan azası arasında nasıl bir tesir yarattığını anlamak için bir muhabirlerini görevlendirdiklerini yazmaktadır (Vahideddin'in Firarı Hakkında, 1922). Buna göre, bu sadece sabık padişahın kendi şahsında bir mesele olarak görülemezdi, çünkü o aynı zamanda hilafet makamına sahip bir kişiydi. Şehzade Abulhalim Efendi'ye konu sorulmuştu. Şehzade Hazretleri Türk hanedanı içinde elim bir facia olan bu firar hadisesinden dolayı üzüntüsünü saklamamıştı. Bu hadisenin herkesi müteessir ettiğini söylemişti. Gazetelerde hadisenin nasıl gerçekleştiğini öğrendiklerinde de hayretler içinde kalmışlardı. Bu hadise karşısında söyleyecek söz yoktu. Çünkü sabık padişah altı senelik Türk hanedanlık tarihinde yeni bir sayfa açarken yalnız kendi hayatını düşünmüş ve giderken koca bir hanedanı lekelemişti. Hilafet ile saltanatın ayrılması konusunda TBMM alınan karar hakkında ki görüşleri sorulduğunda ise bu soruya cevap vermek istememiştir. Muhabir zaten nezleden müzdarip olan şehzade'nin konu hakkında hakikaten üzüntülü olduğunu da haberine eklemiştir. Bu hadise ile ilgili Hanedanlık ailesi üyelerinde Münire Sultan bu konuda makamın nezaketi ve vaziyetin ehemmiyeti hissiyle birşey söyleyemeyeceği cevabını vermiştir. Aynı soru "hanedan azaları arasından mühim mevkileri bulunan bendegan"a sorulmuş hepsi de sabık padişahın esrarengiz olarak saraydan kaybolmasından müteessir bulunduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca Merhum Yusuf İzzettin Efendi'nin hizmetinde bulunmuş bir kişi de Vahideddin'in "firarını" öğrendikleri zaman Yıldız'da ki birçok ağaların bundan haberdar bulunmadıklarını, hadisenin hanedan azası arasında derin tesir yarattığını söylemiştir. Muhabir haber de bu durumu araştırdığında elde ettiği sonucu şu şekilde açıklamıştır: "Vahideddin merkezi hilafetten firar etmekle hanedan-ı Ali Osmani azasını manevi bir ızdırıp içinde bırakmıştır".

II. Abdülmecid'in halife seçilmesini The New York Times Gazetesi de "New Kemalist Threat in Constantinople" başlıklı bir haberle yankı bulmuştur (New Kemalist Threat In Constantinople, 1922). Toplam 163 oy üzerinden 148 oy alarak Abdülmecit'in halife seçildiğini yazmıştır. Gazete Abdülmecit hakkında bilgi verirken onun Abdülaziz'in oğlu olduğunu, 51 yaşında olduğunu, sanatla uğraştığını özellikle iyi bir ressam olmasından ve besteci olmasından da bahsetmiştir. Haber de milliyetçi hareketle her zaman yakın temas içinde olduğu belirtilirken, yalnız İslam'ın dini başkanı olarak kalmak istemeyeceğini ve başka güçleri de kullanmak isteyeceğinden bahsedilmektedir. Abdülmecit'in sadece tek karısı olduğu ve sade, sessiz ve politikadan uzak bir yaşantı sürdüğü ve iki çocuğu olduğu da haberin içeriğindedir. Bunlardan biri kız diğeri erkekti ve erkek olan çocuğu VI. Mehmet'in damadıydı. Halifelik için yapılacak törenden de bahsedilmiş ve yeni halifenin üst düzey bir koruma altında olduğu da yazılmıştır. Yeni seçilen halifenin verdiği beyanatta insanların kendisine olan güvenlerini hissettiğini ve hayatı boyunca Türklerin boyunduruktan kurtulacağına inancı olduğunu en karanlık günlerde bile bu inanca sıkı sıkıya bağlı kaldığını ifade etmiştir.

The New York Times Gazetesi Hindistanlı Müslümanların Abdülmecid'in halifeliliğine olumlu baktığını sütunlarında dile getirmiştir (Indians Muhammedans, 1922). Buna göre Hint Müslümanları halife değişikliğine destek vermişler ve Kemal Paşa'ya bağlılıklarının bitmeyeceğini ifade ederek, destek vermişlerdi. İstanbul'da ki sultan bir mahkûmdan başka bir şey değildi kanaatinde idiler. Ayrıca

din ve devlet işlerinin ayrılmasından da memnuniyet duymuşlardır. Böylece Müslüman olmayan etkilerden tamamen bağımsız olacak bir halife kendi işleri için de yeterli zamana da sahip olacaktı.

Vahideddin ise Abdülmecit'in halife olması konusunda Tütüncübaşı Şükrü'ye zaten Abdülmecit'i hiç sevmediğini ve "bizim budala demek saltanatsız hilafete de razı, yani tekke şeyhi olacak. Gerçi bu kadarı da çoktur ya. Ben onun bunca yıl evvel yüzünü ilk gördüğüm günden beri sana kaç kere demedim mi ki divanedir bu biçare" demiştir (Tütüncü başı Kayserili Şükrü).

Akşam Gazetesi "Vahideddin'in Mektubu" adlı altında Kahire'den alınan bir haberi işlemiştir. Buna göre Vahideddin'in Halife Abdülmecid hazretlerine özel bir mektup göndermiştir. Ancak mektubun içeriğinden bahsedilmemiştir (Vahideddin'in Mektubu, 1923).

Vahideddin'in bir mektupta Türkiye'de bulunan kızına gönderdiği bilinmektedir. 1923 Şubatında gönderdiği bu mektupla halefi Abdülmecit'i tebrik ederken aynı zamanda başarılar da dilemiştir. Kendi ailesini de yeni halifeye emanet etmiştir. Ayrıca siyasetten uzak durarak ömrünü tamamlamak istediğini de yazdıklarına eklemiştir (BOA, HR.İM, 18/108 2.5.1923). Kendisinin sık sık sevmediğini söylediği Abdülmecit'in halife olarak seçilmesinin onu çok yaraladığı bilinmektedir. Ancak mektubun gönderildiği tarihe bakılırsa durumu kabullendiği ve ailesini yeni halifeye emanet ettiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Sultan Vahideddin 17 Kasım 1922'de hayat ve hürriyetinin tehlikede olduğu gerekçesiyle İngilizlere sığınmıştı. Bu olay hem Türkiye'de hem de İslam camiasında büyük bir üzüntüye neden oldu. Anadolu halkı her türlü yokluk ve çaresizlik karşısında, her türlü güçlüğü katlanarak bir zafer kazanmıştı. Tam da böyle bir zamanda Osmanlıları ve milyonlarca Müslümanı temsil eden bir kişinin henüz aramızda bir barış antlaşmasının bile yapılmadığı bir ülkeye, hem de İslamların halifesi olarak, üstelik Hristiyan bir ülkeye gitmesi İslam âleminde ve tabiki kendi ülkesinde büyük yara açtı.

Dönemin basınına bakıldığında artık 1922 sonlarında Anadolu hareketine muhalefet eden Ref'i Cevad, Pehlivan Kadri, Rıza Tevfik, Refik Halit gibi pek çok gazetecinin bu sıralar kendi can dertlerine düşerek, yurdu terk ettikleri ya da terk etmek planları yaptıkları görülmektedir. Bu nedenle de yayın hayatından çekilmişlerdir. Bu tarihte daha ziyade yayın hayatına devam eden Milli Mücadele taraftarı gazeteler tarafından bu ayrılış olayına değinilmiş ve devrin mücadelecisi ruhunu ve kazanılan zaferin gururunu dile getiren yazılar yazılmıştır. Dolayısıyla son sultan da olumsuz tepkilere boğulmuştur.

Gazete haberlerine bakıldığında çoğunun yabancı ajanslardan aldıkları haberleri ilettikleri görülmektedir.

Sultan Vahideddin şüphesiz ki 3 Temmuz 1918 günü devraldığı Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan sorumlu değildir. Ancak onun halkın haklı davası karşısında izlediği tutum ve İngiliz yanlısı politikası, son olarak da bir İngiliz gemisine binerek yurdu terk etmesi halk arasında ve İslam dünyasında olumsuz tepki ve üzüntüye neden olmuştur. Bu üzüntü o kadar büyük olmuştur ki belki de günümüzde de bu konunun tartışılması bu yüzdendir. İslamiyet'i temsil eden bir kişinin Hristiyan bir ülkeye sığınması olayın kabulünü zorlaştırmaktadır. Üstelik her ne kadar cephelerde Yunanlılarla savaşılsa da asıl savaşın İngiltere'ye ve onun bağlaşıklarına karşı verildiği düşünüldüğünde üzüntünün derinliği daha da iyi anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Alemdar. (1919, Kanunisanı 10).

Atatürk, M. K. (2010). *Nutuk.C.II*. Ankara : TTK .

- Bardakçı, M. (1999). *Şahbaba,Osmanoğullarının Son Hükümdarı VI. Mehmet Vahideddin'in Hayatı Hatıraları ve Özel Mektupları*. İstanbul : Pan .
- BCA 30-10-0/202-379-10. (1922, 11 17).
- Bilgi, N. (1999). *Ermeni Tehciri ve Bogazlayan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Yargılanması*. Ankara: KÖKSAV.
- Bilgi, N. (1999). *Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Beyin Yargılanması*. Ankara: KÖKSAV.
- Birgen, M. (2009). *İttihat ve Terakki'de On Sene,C.I*. İstanbul : Kitap .
- BOA, HR.İM 62/25 20.11.1922. (tarih yok).
- BOA, HR.İM, 18/108 2.5.1923. (tarih yok).
- Bölükbaşı, R. T. (1991). *Biraz da ben Konuşayım*. İstanbul : İletişim .
- Çetiner, Y. (2003). *Son Padişah Vahideddin*. İstanbul : Doğan Kitap .
- Death For Signers Of Sevres Treaty. (1922, Kasım 11). *The New York Times*.
- Disowning The Caliph. (1920, Nisan 13). *The New York Times*.
- Göztepe, T. M. (1978). *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*. İstanbul : Sebil .
- Göztepe, T. M. (1978). *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*. İstanbul : Sebil .
- Harington, C. (2014). *Sömürge Valisinin Himayesinde Vahidettin'in İhanetleri ve İşgal İstanbul'u*. İstanbul: DY yayınları.
- Hilafet Makamından, İngiliz Kucağına. (1922 , Kasım 19). *Hakimiyeti Milliye*.
- İkdam . (1918, Kanunuevvel 16).
- İkdam. (1919, Kanunisani 7-8).
- Indians Muhammedans. (1922, Aralık 2). *The New York Times*.
- Kadri, H. K. (2008). *Bir Milletin Dirilişi*. İstanbul : Pınar .
- Mandelli, R. (2016). *Sultan Osmanlı Sultanlığının San Remo'da Ölümü*. İstanbul : Timaş .
- New Kemalist Threat İn Constantinople. (1922, Kasım 20). *The New York Times*.
- Ryan, S. (2014). *İstanbul'da Bir İngiliz Tercümanın Hatıraları 1899-1922 Abdülhamit Devrinden Mustafa Kemal'e Kadar*. Konya : Salkımsöğüt.
- Sabah. (1919, Kanunisani 8).
- Satan, A. (2010). *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920*. İstanbul : Tarihçi Kitabevi.
- Satan, A. (2011). *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1922*. İstanbul: Tarihçi Kitapevi .
- Sonyel, S. R. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı,C.III*. Ankara: TTK.
- Sonyel, S. R. (2015). *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*. Ankara : TTK .
- Sultan in Dilemma. (1921, Nisan 19). *The New York Times*.
- Tasvir-i Efkar . (1919, Nisan 10).

Tasvir-i Efkar . (1919, Nisan 10).

TBMM ZC 1 Kasım 1338 /1922 Cilt: 24 Devre 1 İçtimai Sene 3 s. 304-315. (tarih yok).

TBMMZC, 18.11.1338/1922 Devre 1 Cilt 24 İçtimai Sene 3. (tarih yok).

Türkgeldi, A. F. (2010). *Görüp İştiklerim*. Ankara : Türk Tarih Kurumu(TTK).

Tütüncü başı Kayserili Şükrü. (tarih yok). Kaçarken Vahideddin ile Beraberdim. *Yakın Tarihimiz, C.III*, 156-157.

Ulunay, R. C. (2004). *Bu Gözler Neler Gördü*. İstanbul : Sebil .

Vahdettin firarı ve İstanbul. (1922, Kasım 22). *Hakimiyeti Milliye* .

Vahideddin İstanbul'dan Nasıl Firar Etti. (1922, Kasım 20). *İleri* , s. 2.

Vahideddin, N. (1999). *Vahideddin'in Dördüncü Kadınefendisi Nevzad Vahideddin'in Hatıraları ve 150'liklerin Gurbet Maceraları*. İstanbul : Arma .

Vahideddin'in Firarı. (1922, Kasım 23). *İleri* .

Vahideddin'in Mektubu. (1923, Mart 7). *Akşam*.

Vahideddinin Firarı Hakkında. (1922, Teşrinisani 20). *Tanin*, s. 2.

Vahideddinin Firarı ve İstanbul'da ki Teesirâtı. (1922, Teşrinisani 20). *Hakimiyeti Milliye*.

۲۵۸

030	10			202	379	10
-----	----	--	--	-----	-----	----

[illegible]

Ek 4: Renin Gazetesi'nin "Vahideddin'in ilticası hilafetten firarı hakkında tetkikat" adlı haberi

تاریخ: ۱۳۶۶ - ۱۳۶۷ - ۱۳۶۸
شماره: ۳۷

رینین

محل اقامت: تهران
تولید: ۱۳۶۸
محل انتشار: تهران

روزنامه: ۱۳۶۸ - ۱۳۶۹ - ۱۳۷۰
شماره: ۱۰۰

سیاسیات

۱۰۰۰ باره

... (مقاله متن)

پروک ملت مجلسی عبدالحمید افندی مضر طبری

مقام خدیوۃ انتخاب پروموردی

... (مقاله متن)

وحدتالملک التجاسی ومضر خدیوۃ فراری مفسدۃ نقصیوت

مجلس ملی - فرار تاجیک - جاتۃ فرار مفسدۃ نقصیوت

... (مقاله متن)

فراری ملطاک التجاسی اسباب انانیه باز قبول ابرسه

فراری ملطاک التجاسی اسباب انانیه باز قبول ابرسه

... (مقاله متن)

موسویونقاره - لوردگورزده - موسویونقاره

موسویونقاره - لوردگورزده - موسویونقاره

... (مقاله متن)

استانول قوماندانلی

استانول قوماندانلی

... (مقاله متن)

تیموریک قوماندا

تیموریک قوماندا

... (مقاله متن)

استانول قوماندانلی

استانول قوماندانلی

... (مقاله متن)

تیموریک قوماندا

تیموریک قوماندا

... (مقاله متن)